

Список використаних джерел

1. Brody E. Spain and Poland in the age of the Renaissance and the Baroque: a comparative study / E. Brody // The Polish Review. – Vol. 15. – No. 4. – NY: University of Illinois Press, 1970. – P. 86–105.
2. Nowak Zb. Jan Dantyszek. Portret renesansowego humanisty / Zb. Nowak. – Wrocław: Wyd-wo Ossolinskich, 1982. – 312 s.
3. Bibl. Ks. Czartiryskich, kod. 274 nr. 189.
4. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / Н. Дейвіс. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2008. – 1060 с.
5. Acta Tomiciana. – T. IV. – Nr. 1419.
6. Bibl. Ks. Czartiryskich, kod. 1601 nr. 245.
7. Biskup M. Historia dyplomacji polskiej / M. Biskup. – T.1. Polowa X w. – 1572. – W.: PWN, 1980. – 874 s.
8. Acta Tomiciana. – T. XIII. – Nr. 25.
9. Acta Tomiciana. – T. IV. – Nr. 364.
10. Acta Tomiciana. – T. X. – Nr. 86.

Александра Звягина**ЯН ДАНТИШЕК – ПЕРВЫЙ ПОЛЬСКИЙ ДИПЛОМАТ (1485–1548)**

В статье рассматривается дипломатическая карьера Яна Дантишека, который возглавил первое официальное постоянное посольство Королевства Польского за границей. Проанализировано его влияние на позиции ягеллонской династии среди стран Западной Европы и на становление польской дипломатии. На основе историографии и источников раскрыты цели и задания дипломатических миссий Дантишека, их результаты.

Ключевые слова: Ян Дантишек, Сигизмунд I Ягеллон, Польша, дипломатия, посол.

Olexandra Zvyagina**JOHANNES DANTISCUS – THE FIRST POLISH AMBASSADOR (1485–1548)**

The purpose of this article is to examine the specificity of the diplomatic career of Johannes Dantiscus, who led the first official permanent Embassy of the Kingdom of Poland abroad. The main goal of this research is analyze of the effect of Dantiscus on the position of the Jagiellonian dynasty of Western Europe and on the formation of Polish diplomacy. On the basis of historiography and sources author disclosed objectives and tasks of diplomatic Dantiscus's missions and their results.

Key words: Johannes Dantiscus, Sigismund I Jagiellon, Poland, diplomacy, Ambassador.

УДК 37.07:005.3+371.1 "XIX"**Володимир Милько****УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМИ ОКРУГАМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
НАПРИКІНЦІ XIX СТ.**

Проаналізовано нормативно-законодавчу базу, що регулювала особливості функціонування системи управління навчальними округами Російської імперії у 1886–1897 рр. Основну увагу акцентовано на повноваженнях попечителів округів, а також на окремих аспектах освітньої політики міністерства народної освіти у вказаний період. Простежено зміни штатного розпису та фінансування управлінь навчальних округів, особливості адміністративного та інспекторського нагляду за учнями і студентами.

Ключові слова: навчальний округ, попечитель, міністерство народної освіти, Російська імперія, управління.

Актуалізація необхідності реформування сучасної системи освіти в Україні знаходиться в рамках назрілого розв'язання таких питань, як підвищення якості навчання, демократизація та дебіюрократизація управління, посилення впливу інноваційних технологій, реструктуризація системи держзамовлення та ін. У цьому контексті, першочерговим заходом має стати саме обмеження регуляторних повноважень профільного міністерства в управлінні навчальними закладами. Зважаючи на це, набуває важливості як вивчення зарубіжного досвіду, так і здійснення порівняльно-історичного аналізу вітчизняних практичних напрацювань, зокрема, періоду функціонування навчальних округів в Російській імперії (XIX – початок XX ст.). При цьому варто враховувати суб'єктивний вплив тогочасної епохи та уникати надмірної ідеалізації або необґрунтованої критичності.

Наукова новизна пропонованої розвідки полягає у відсутності спеціального комплексного дослідження з означеної теми. З'ясовано, що ключовими особливостями політики Міністерства народної освіти Російської імперії щодо управління навчальними округами було не лише вирішення назрілих проблем, пов'язаних із реформуванням та вдосконаленням існуючої системи освіти, а й

посилення адміністративно-інспекторського контролю за учнями та обмеження окремим категоріям населення (євреям та представникам незаможних соціальних верств) доступу до освіти.

Об'єктом дослідження є управлінські, адміністративно-господарські та освітні процеси, які відбувалися в рамках діяльності Міністерства народної освіти Російської імперії наприкінці XIX ст. Предмет дослідження – система управління навчальними округами Російської імперії упродовж 1886–1897 рр. Відтак, мета публікації полягає у комплексному та об'єктивному вивченні нормативно-законодавчої бази, що регулювала особливості функціонування навчальних округів Російської імперії у вказаний хронологічний період.

Історіографічна база розвідки включає роботи як дослідників другої половини XIX – початку XX ст., так і радянський та сучасних О. Георгієвський [1], П. Зайончковський [2], С. Рождественський [3], Є. Толмачев [4] та інших.

Джерельне наповнення сформоване офіційними документами (імператорські укази, затверджені рішення Державної Ради), які містяться в "Повному зібранні законів Російської імперії", а також постановами, розпорядженнями та циркулярами міністра народної освіти (публікувалися у віснику "Журнал Міністерства народної освіти" та "Збірнику постанов по Міністерству народної освіти").

Вибір нижньої хронологічної межі дослідження обумовлений затвердженням у другій половині 1880-х рр. (1886–1888 рр.) ряду рішень Державної Ради, що означило деякі зміни у системі функціонування навчальних округів Російської імперії. Верхня ж межа стосується завершення періоду перебування на посаді міністра народної освіти І. Делянова (1882–1897).

Магістральною рисою освітньої політики профільного міністерства Російської імперії упродовж 1880-х рр. стало посилення адміністративно-інспекторського нагляду за вихованцями навчальних закладів. Наприкінці вказаного десятиліття ця особливість проявилася, передусім, у збільшенні штатів інспекцій народних училищ. Зокрема, 26 січня 1887 р. затверджено рішення Державної Ради "Про облаштування нагляду за початковими училищами Дерптського навчального округу", відповідно до якого, окрім існуючих двох посад інспекторів, запроваджувалося ще чотири [5, с. 24]. Незважаючи на це, вже 21 листопада 1888 р. було прийнято два імператорські укази про додаткове збільшення штатів інспекцій народних училищ Дерптського, а також Київського навчальних округів. Зокрема, у кожному з вказаних округів створювалося (з 1889 р.) по дві додаткові посади інспекторів з окладом по 1,5 тис. крб. та додатковим виділенням по 1 тис. крб. для їх роз'їздів [6, с. 549; 7, с. 549–550]. Варто зауважити, що важливою причиною таких змін було зростання кількості початкових навчальних закладів і, відповідно, учнів. Відтак, незмінність чисельності представників наглядово-контрольної адміністрації викликало зниження якості їх роботи. Характерно, що у 1891 р. штат управління Дерптського навчального округу поповнився ще однією посадою інспектора [8, с. 10].

Поряд із кількісним збільшенням кадрового складу, який відповідав за нагляд за вихованцями навчальних закладів, в деяких випадках спостерігалось надання їм додаткових повноважень. Так, 6 лютого 1889 р. було затверджено рішення Державної ради "Про права з діловодства Інспекторів народних училищ губерній Київської, Подільської та Волинської". Відповідно до нього, інспектори народних училищ Київського навчального округу отримали такі ж діловодні права, що й інспектори гімназій, тобто більш ретельно стежили (та фіксували документально) за поведінкою учнів (в тому числі, що стосується не лише їх морально-етичного виховання, а й політичної благонадійності) [9, с. 6–7]. Такі зміни, на наш погляд, були пов'язані із низкою чинників, що визначали винятковість Правобережної України, зокрема, збереження сильних позицій польського елементу в освіті регіону та відсутність земських установ (земська реформа 1864 р. не поширювалася на Правобережжя). Слід відмітити, що попечителем Київського навчального округу в цей період (1888–1902 рр.) був В. Вельяминов-Зернов (1830–1904 рр.).

Посилення контролю в системі управління навчальними округами Російської імперії наприкінці 1880-х рр. стосувалося не лише учнів, а педагогічного персоналу. Зокрема, 17 листопада 1888 р. видано циркуляр міністра народної освіти І. Делянова до попечителів округів, який стосувався надання викладачам середніх навчальних закладів права давати приватні уроки у тих класах, де вони викладають. Прийняття цього документу стало наслідком розгляду відповідного звернення одного із попечителів. Підставою останнього були можливі нарікання батьків учнів щодо ймовірного поблажливого ставлення вчителів до вихованців, для яких проводилися приватні заняття, а також підрив довір'я та поваги до таких представників педагогічного персоналу. Як наслідок, вказане право було надано, однак приватні уроки повинні відбуватися "кожного разу з відома керівництва навчального закладу" [10, с. 336–341].

До 1888 р. відноситься реформування системи реальних училищ Російської імперії – прийняття нового Уставу, що було пов'язане із економічним піднесенням держави, громадською критикою класичної гімназії, яка не відповідала тогочасним потребам суспільного розвитку. Об'єктивна необхідність наштовхнула Міністерство народної освіти на перегляд статусу вказаного

типу навчальних закладів, зокрема, щодо надання права їх випускникам вступати до університетів на фізико-математичний або медичний факультети [10, с. 336, 340]. Характерно, що відповідному статуту 1888 р. передували два більш консервативні проекти (1886 р. та 1887 р.) міністра І. Делянова, у яких реальні училища планувалося докорінно реорганізувати та практично унеможливити їх випускникам доступ до вищих технічних навчальних закладів [2, с. 355]. Лише позиція більшості членів Державної Ради (О. Абаза, М. Бунге, К. Грот, П. Кауфман, М. Каханов та ін.) обумовила збереження в Уставі 1888 р. положення про незмінність існуючої організації реальних училищ, а також пункт про те, що "учні, які закінчили курс реального училища та додатковий клас при ньому, а також особи, що мають свідоцтво про знання цього курсу, можуть вступати до вищих спеціальних училищ піддаючись лише перевірконому випробуванню" [10, с. 340]. По суті, вказані навчальні заклади набули статусу загальноосвітніх.

Аналізуючи більш конкретні особливості управління навчальними округами кінця 1880-х – першої половини 1890-х рр. варто виділити наступні заходи: розширення повноважень головноначальствуючого "громадянською частиною на Кавказі" щодо навчально-виховного процесу: надання йому права затверджувати рішення ради при попечителю Кавказького навчального округу щодо навчальних книг та посібників на місцевих мовах (1886–1888 рр.); переведення управління Дерптського навчального округу до Риги (1886 р.) та, як наслідок, перейменування округу на Ризький (1893 р.); відкриття Томського університету (1888 р.); запровадження посад інспектора народних училищ Єнісейської губернії (1888 р.) та окружного інспектора училищ Приамурського краю (1894 р.); включення до складу Харківського навчального округу Таганрозького градоначальства та Ростовського повіту (1887 р.) (до цього – у складі Одеського навчального округу); підпорядкування Казанському навчальному округу навчальної частини Внутрішньої Киргизької (Букіївської) Орди (1893 р.) та ін. [3, с. 608–609].

Серед питань, які знаходилися в полі зору керівництва міністерства народної освіти та попечителів навчальних округів упродовж вказаного періоду було заохочення роботи чиновників у віддалених районах Російської імперії, а також Царстві Польському і західних губерніях. Саме роз'ясненню відповідного рішення Державної Ради, затвердженого 13 червня 1888 р., присвячене міністерське циркулярне розпорядження від 30 травня 1890 р. Зокрема, у документі (на основі рішення сенату) вказувалося, що до числа осіб, які призначаються у віддалені місцевості і користуються визначеними законом пільгами зараховуються і ті, хто переводився за власним бажанням (а не лише за викликом чи переміщенням) [11, с. 31–33]. Власне до згадуваних переваг належали різноманітні надбавки до зарплати та пенсій, одноразова матеріальна допомога (для віддалених далекосхідних регіонів), скорочення терміну мінімальної вислуги у роках та ін. [12, с. 347–349].

Разом з цим, поширення випадків зловживання пільгами, які надавалися учителям початкових шкіл (звільнення від військової служби у мирний час та зарахування у запас) обумовили врегулювання питання щодо кількості педагогів у вказаних навчальних закладах. Так, у циркулярі міністра народної освіти до попечителів округів від 8 березня 1891 р. вказувалося, що "...в деяких початкових народних училищах, крім законовчителя або викладача Закону Божого, буває така кількість вчителів, яка не обумовлюється реальними потребами цих училищ, і що в таких училищах нерідко на долю того чи іншого вчителя доводиться або виділяти вкрай незначне число уроків, або проводити заняття лише з небагатьма учнями" [13, с. 48–51].

Такий стан речей обумовлював необґрунтовані додаткові фінансові витрати та збільшував без потреби кількість осіб, звільнених від військової повинності. Виходячи із цього, циркуляром встановлювалася така кількість законовчителів та викладачів Закону Божого: для однокласного початкового училища, залежно від кількості учнів: 1) до 40 осіб – один законовчитель (або викладач Закону Божого) та один вчитель; 2) більше 40 осіб – відкривався окремий паралельний клас з окремим вчителем; 3) більше 80 осіб – ще один паралельний клас з окремим вчителем та другим законовчителем (або викладачем Закону Божого); 4) більше 120 осіб – відкривався третій паралельний клас з окремим вчителем, але без третього законовчителя (чи викладача Закону Божого); для двокласного початкового училища, залежно від кількості учнів: 1) до 40 осіб – один законовчитель (або викладач Закону Божого) та два вчителі; 2) більше 40 осіб – відкривався окремий паралельний клас з окремим вчителем та другим законовчителем (або викладачем Закону Божого); 3) більше 80 осіб – ще один паралельний клас з окремим вчителем, але без збільшення кількості законовчителів (або викладачів Закону Божого).

У випадку збільшення кількості учнів понад вказані норми, система зростання кількості педагогічного складу змінювалася пропорційно до встановлених параметрів. Окремо варто вказати, що право бути звільненим від військової служби надавалося лише учителям тих паралельних класів, які були відкриті відповідно до вказаних вимог, а їх тижневе педагогічне навантаження

відповідало встановленим нормам для вчителів основних класів [13, с. 49–50]. Натомість приймати на роботу викладачами початкового училища понад цей штат дозволялося лише тих осіб, які не підлягали військовій повинності. На основі цього можна зробити висновок про те, що основною метою циркуляру від 8 березня 1891 р. була боротьба із ухилянням від служби у війську.

Важливим аспектом міністерської політики в рамках управління навчальними округами була також національно-релігійна складова. Зокрема, до 1889 р. відносяться циркулярні заборони особам нехристиянського віросповідання головувати в училищних радах та бути обраними до їх складу від земств та міст, займати посади попечителів початкових народних училищ. Крім того, ще раніше, 10 липня 1887 р. міністр народної освіти І. Делянов (за згодою міністра внутрішніх справ Д. Толстого) видав циркуляр, який встановлював відсоткову норму зарахування єврейської молоді до середніх та вищих навчальних закладів: не більше 10 % для смуги осілости (Катеринославська, Київська, Волинська, Подільська, Херсонська, Таврійська, Чернігівська, Полтавська, Мінська, Віленська, Бессарабська губернії, а також деякі регіони інших), 5 % – за її межами, 3 % – у столицях (Москва та Петербург) [4, с. 307]. Разом з цим, було прийнято циркуляр, що стосувався і вищої освіти. Слід вказати, що наприкінці 1880-х рр. обмежувалися й інші права єврейського населення, зокрема, право займатися адвокатурою; а з 1889 р. було фактично призупинено прийом представників вказаного народу до складу присяжних повірених. Аналізуючи мотиви прийняття (принаймні формальні) подібних рішень (перш за все, визначення процентної норми), варто брати до уваги слова І. Делянова, який у звіті за 1886 р. говорив про бажання єврейського населення отримати освіту з корисливих міркувань, а саме: прагнення ухилитися від військової служби та отримати право повсюдного проживання [14, с. 31]. Цікаво, що таку думку не підтримував голова ученого комітету міністерства народної освіти О. Георгієвський, який при цьому вказував на недоліки роботи педагогічного персоналу та загалом консервативні порядки самої школи. Як наслідок, ще на попередньому етапі обговорення необхідності встановлення процентної норми, він виступив проти такого нововведення, однак запропонував зробити право на освіту для євреїв соціально-становим привілеєм (тобто запровадити обмеження лише для дітей з нижчих станів) [15, с. XLIX–LII]. Результатом тривалих дебатів у Комітеті міністрів була мовчазна передача вирішення цього питання до профільного міністерства (невдовзі після чого і вийшов вказаний циркуляр від 10 липня 1887 р. про встановлення процентної норми). Через два роки, у 1889 р., було дещо послаблено норми циркуляру, зокрема, офіційно визнавалася можливість прийому євреїв до вузів понад встановлену норму при виконанні ряду нормативних умов. Так, абітурієнт повинен був подати відповідне прохання про прийом на ім'я попечителя навчального округу в межах якого знаходився університет чи гімназія, яку вступник закінчив. Якщо ж гімназія знаходилася в окрузі де не було університету, він направся до вищого навчального закладу сусіднього округу. При цьому приймати євреїв понад встановлену процентну норму дозволялося лише при їх "відмінній поведінці" та "дуже хороших успіхах в науках". У всіх інших випадках попечитель повинен був передавати справу на розгляд до міністерства народної освіти [1, с. 165–166].

Наприкінці 1880-х рр. запровадження обмежень щодо права на освіту стосувалися не лише єврейського населення, а й загалом нижчих та незаможних соціальних категорій. Зокрема, у 1887 р., з метою зменшити кількість останніх у вузах, було збільшено плату за навчання з 10 до 50 руб. на рік [3, с. 619]. Очевидно, що вказана сума значно звужувала контингент абітурієнтів на користь дітей представників заможних верств.

Окрім вказаних питань, на початку 1890-х рр. міністерство народної освіти приділяло увагу і деяким додатковим проблемам, пов'язаним із управлінням навчальними округами. Серед них варто виділити встановлення принципів зміни навчальної літератури у середніх навчальних закладах, а також розширення для їх вихованців мережі пансіонів та гуртожитків. Так, у циркулярі від 30 червня 1891 р. відзначалося, що з метою покращення якості гімназійної освіти та полегшення навчання, починаючи із 1866 р. профільне міністерство неодноразово вживало заходи спрямовані на уникнення випадків часткої зміни підручників, зокрема: 1) 12 листопада 1866 р. – зобов'язання вчителям використовувати у навчанні один підручник як мінімум два роки; 2) 9 червня 1879 р. – пропозиція про встановлення чітких термінів зміни підручників; 3) 25 листопада 1881 р. – підтвердження попечителям навчальних округів необхідності суворого дотримання циркуляру від 1866 р.; 4) 1 серпня 1884 р. – встановлення чітких правил щодо зміни підручників: а) не раніше, ніж через два роки використання; б) завершення викладання курсу предмета або його окремої змістової частини повинно відбуватися по тому ж підручнику по якому і розпочиналося; с) рішення про зміну підручників повинна приймати педагогічна рада, а не окремі вчителі [16, с. 33–35].

Однак, незважаючи на це, до міністерства народної освіти періодично надходила інформація про окремі зловживання. Зокрема, досить часто мова йшла про випадки примушування учнів з боку вчителів купувати їх книги для подальшого поширення або посібники нових видань, де містилися

незначні доповнення та зміни. Це вело до необґрунтованих матеріальних витрат та скарг з боку батьків вихованців. Виходячи із вказаного, черговий міністерський циркуляр від 30 червня 1891 р. зобов'язував попечителів ще раз нагадати керівництву середніх навчальних закладів про необхідність дотримання правил 1884 р. щодо зміни підручників.

Натомість інша, вказана ініціатива про розширення мережі учнівських пансіонів та гуртожитків пов'язана не лише із матеріальними міркуваннями (скоротити витрати приїжджих учнів на оренду житла), а й з підвищенням рівня моральності та адміністративного контролю за вихованцями. Зокрема, керуючись тим, що "завдання будь-якої школи полягає не лише у наданні учням певного багажу знань, а й у розвитку та зміцненні тих моральних навичок та прагнень, без яких і з найкращим пізнанням неможливо принести належну користь Вітчизні" міністр І. Делянов у циркулярі до попечителів навчальних округів від 7 лютого 1891 р. звертав увагу "на нагальну необхідність влаштовувати пансіони або хоча б гуртожитки при гімназіях, прогімназіях, реальних та промислових училищах" [17, с. 37–39]. При цьому перевага у поселенні до них повинна надаватися тим учням, які проживали на приватних квартирах у досить сумнівних умовах та за плату, яка цілком достатня для утримання в упорядкованому інтернаті. Додамо, що відповідно до чинних правил 1874 р. керівництво навчальних закладів було зобов'язане наглядати за вихованцями, що не проживали з батьками, однак "такий нагляд не міг бути діяльним та безперервним, оскільки визначався тимчасовими відвідуваннями, а не постійним перебуванням вихователя разом з вихованцями, як це встановлено у пансіонах та гуртожитках" [17, с. 37].

Насамкінець необхідно констатувати, що весь період перебування І. Делянова на посаді міністра народної освіти Російської імперії (1882–1897) характеризувався поєднанням двох діаметрально протилежних рис: стабільністю керівництва одних навчальних округів і постійна змінність попечителів інших. У першому випадку мова йде, перш за все, про Одеський, Західно-Сибірський, Варшавський і Кавказький навчальні округи; у другому – про Санкт-Петербурзький, Казанський та Оренбурзький (див. табл. 1). Втім, у даному випадку варто брати до уваги традиційну кадрову ротацію, пов'язану із кар'єрним зростанням (попечитель віддаленого від центру імперії округу – попечитель Санкт-Петербурзького чи Московського округу – міністр народної освіти). Попечителі навчальних округів Російської імперії періоду міністерства І. Делянова (1882–1897) подані у таблиці.

Навчальний округ	Попечитель та роки перебування на посаді
Санкт-Петербурзький	Дмитрієв Ф.М. (1881–1885)
	Новіков І.П. (1885–1890)
	Капустін М.М. (з 1890)
Московський	Капніст П.О. (1880–1895)
	Боголепов М.П. (з 1895)
Казанський	Масленніков П.М. (1883–1890)
	Потапов М.Г. (1890–1894)
	Попов В.О. (з 1894–1899)
Оренбурзький	Сольський Х.П. (1882–1885)
	Михайлов Д.С. (1885–1889)
	Ростовцев І.Я. (з 1890)
Харківський	Воронцов-Вельямінов М.П. (1884–1896)
	Хрущов І.П. (1896–1899)
Одеський	Сольський Х.П. (з 1885)
Київський	Голубцов С.П. (1880–1888)
	Вельямінов-Зернов В.В. (з 1888)
Ризький (до 1893 р. – Дерптський)	Капустін М.М. (1883–1890)
	Лавровський М.О. (з 1890)
Західно-Сибірський	Флоринський В.М. (з 1885)
Варшавський	Апхтін О.Л. (1879–1897)
	Лигін В.М. (з 1897)
Кавказький	Яновський К.П. (з 1873)

[3, с. 605].

Таким чином, аналіз нормативно-законодавчої бази, що визначала окремі аспекти системи управління навчальними округами у 1886–1897 рр. дозволяє вказати на деякі характерні риси

освітньої політики профільного міністерства Російської імперії: збільшення кількості чиновників, які здійснювали адміністративно-інспекторський нагляд за учнями (у тому числі поведінкою, морально-етичним вихованням та політичною благонадійністю); стимулювання розширення мережі пансіонів та гуртожитків для учнів гімназій, прогімназій, реальних та промислових училищ; регулювання ряду питань, що стосувалися педагогічних кадрів (заохочення за роботу у віддалених регіонах, контроль за наданням приватних уроків, встановлення кількості учителів у початкових навчальних закладах та ін.); обмеження права на освіти для єврейського населення (запровадження так званої процентної норми); контроль за дотриманням правил щодо зміни навчальної літератури у середніх навчальних закладах та ін. Загалом, необхідно вказати на поєднання двох тенденцій: покращення якості навчально-виховного процесу та проведення централізованої імперської освітньої політики. Остання нерідко виходила за рамки толерантності та рівного і неупередженого ставлення до окремих соціальних категорій незалежно від їх матеріального стану чи етнорелігійної ідентифікації.

Список використаних джерел

1. Георгиевский А.И. Краткий исторический очерк правительственных мер и предначертаний против студенческих беспорядков / А.И. Георгиевский. – СПб.: Тип. В.С. Балашева, 1890. – 308 с.
2. Зайончковский П.А. Российское самодержавие в конце XIX столетия (политическая реакция 80-х – начала 90-х годов) / П.А. Зайончковский. – М.: "Мысль", 1970. – 444 с.
3. Рождественский С.В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения: 1802–1902 / С.В. Рождественский. – СПб: Государственная типография, 1902. – [2], II, 785, [2] с., портр.
4. Толмачев Е.П. Александр III и его время / Е.П. Толмачев. – М.: ТЕРРА, 2007. – 720 с.
5. Об устройстве надзора за начальными училищами Дерптского учебного округа (№ 4196) // Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗРИ). – Собр. 3-е. – Т. VII (1887). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1889. – С. 24–25.
6. Об усилении инспекции народных училищ Киевского округа (№ 5568) // ПСЗРИ. – Собр. 3-е. – Т. VIII (1888). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1890. – С. 549.
7. Об усилении инспекции народных училищ Дерптского округа (№ 5569) // ПСЗРИ. – Собр. 3-е. – Т. VIII (1888). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1890. – С. 549–550.
8. Об учреждении новой должности Инспектора народных училищ Дерптского учебного округа (№ 7366) // ПСЗРИ. – Собр. 3-е. – Т. XI (1891). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1894. – С. 10.
9. Циркулярное предложение гг. попечителям учебных округов о праве преподавателей средних учебных заведений давать частные уроки за плату ученикам тех классов, в коих они преподают // Журнал Министерства народного просвещения (далі – ЖМНП). – Т. CCLXI. – 1889. Январь. – СПб.: Тип. В.С. Балашева, 1889. – С. 6–7.
10. О Реальных Училищах (№ 5304) // ПСЗРИ. – Собр. 3-е. – Т. VIII (1888). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1890. – С. 336–341.
11. Циркулярное предложение гг. попечителям учебных округов по вопросу об особых преимуществах службы в отдаленных губерниях Империи // ЖМНП. – Т. CCLXX. – 1890. Июль. – СПб.: Тип. В.С. Балашева, 1890. – С. 31–33.
12. Правила об особых преимуществах службы в отдаленных местностях, а также в губерниях Западных и Царства Польского (№ 3817) // ПСЗРИ. – Собр. 3-е. – Т. VI (1886). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1888. – С. 347–357.
13. Циркулярное предложение гг. попечителям учебных округов об установлении числа преподавателей в начальных училищах // ЖМНП. – Т. CCLXXIV. – 1891. Март. – СПб.: Тип. В.С. Балашева, 1891. – С. 48–51.
14. Извлечение из всеподданнейшего отчета министра народного просвещения за 1886 г. – СПб.: Типография А. Катанского, 1891. – С. 31.
15. Обзор постановлений Высшей комиссии для пересмотра действующих о евреях в империи законов. Приложение. – СПб., 1888. – С. XLIX–LII.
16. Циркулярное предложение гг. попечителям учебных округов об устранении частой перемены учебников в средних учебных заведениях // ЖМНП. – Т. CCLXXVI. – 1891. Июль. – СПб.: Тип. В.С. Балашева, 1891. – С. 33–35.
17. Циркулярное предложение гг. попечителям учебных округов по вопросу об устройстве ученических пансионатов и общежитий при средних учебных заведениях // ЖМНП. – Т. CCLXXIV. – 1891. Март. – СПб.: Тип. В.С. Балашева, 1891. – С. 37–39.
18. Циркулярное предложение гг. попечителям учебных округов по вопросу об устройстве ученических пансионатов и общежитий при средних учебных заведениях // ЖМНП. – Т. CCLXXIV. – 1891. Март. – СПб.: Тип. В.С. Балашева, 1891. – С. 37.

Владимир Милько

УПРАВЛЕНИЕ УЧЕБНЫМИ ОКРУГАМИ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В КОНЦЕ XIX В.

Проанализирована нормативно-законодательная база, которая регулировала особенности функционирования системы управления учебными округами Российской империи в 1886–1897 гг. Основное внимание акцентировано на полномочиях попечителей округов, а также на отдельных аспектах образовательной политики Министерства народного образования в указанный период. Прослежены изменения штатного расписания и финансирования управлений учебных округов, особенности административного и инспекторского надзора за учащимися и студентами.

Ключевые слова: учебный округ, попечитель, министерство народного просвещения, Российская империя, управление.

Volodymyr Myl'ko**THE CONTROL SYSTEM OF EDUCATIONAL DISTRICTS OF THE RUSSIAN EMPIRE IN THE LATE 19TH CENTURY**

The normative legal base which regulated features of functioning of the control system by educational districts of the Russian empire in 1886–1897 is analyzed. Main attention is paid to the power of curators of the districts and to the separate aspects of the educational politics of folk education Ministry in the mentioned period. Changes in list of members of the staff, funding of chancellery and of the administration of educational districts were found besides, features of administrative and inspecting supervision of pupils and students were noticed.

Key words: educational district, the Trustee, Ministry of National Education, Russian Empire, the control system.

УДК 94(367)**Андрій Кліш****РОЛЬ КАТОЛИЦЬКОГО ВІЧЕ У ЛЬВОВІ (1896 Р.)
У ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ХРИСТІЯНСЬКОГО РУХУ В ГАЛИЧИНІ**

У статті простежено перебіг католицького віче у Львові в 1896 р., що спричинив посилення позицій Церкви у краї. Звернено увагу на передумови становлення суспільно-християнського руху в Галичині; проаналізовано національно-політичні й соціально-економічні вимоги клерикалів, які виносилися на віче.

Ключові слова: суспільно-християнський рух, віче, католицизм, Галичина, Церква.

Актуальність досліджуваної проблеми ґрунтується на тому, що наприкінці XIX ст. Католицька церква у Європі втрачала свій вплив через секуляризацію свідомості, запровадження ліберального законодавства і вільнодумство епохи Просвітництва. Розширення промислового виробництва і вільної торгівлі змінили спосіб життя соціуму. Цей час був періодом наростання урбанізації і пролетаризації, розорення дрібного селянства.

Колишні засади життя занепали, у сфері виробництва йшла боротьба ремісничо-мануфактурного укладу з новим – промисловим. Проте не усі суспільні верстви позитивно сприймали нові тенденції у законодавстві та економіці. У цих умовах широкий загальний виявився незахищеним та готовим підтримати будь-яку політичну програму, що обіцяла б йому благополуччя.

Наукова новизна статті полягає у тому, що у публікації зроблено спробу дослідження ролі католицького віче у Львові 1896 р. у становленні суспільно-християнського руху в Галичині.

Об'єкт дослідження – суспільні та політичні процеси, що відбувалися у Галичині, як важливий чинник діяльності католицького віче у Львові.

Предмет дослідження – роль католицького віче у Львові 1896 р. у становленні суспільно-християнського руху в Галичині.

Мета статті – дослідити роль католицького віче у Львові у 1896 р. у формуванні суспільно-християнського руху в Галичині.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: показати передумови становлення українського та польського суспільно-християнських рухів у Галичині; проаналізувати політичні й соціально-економічні вимоги клерикалів, які виносилися на віче.

Суспільно-християнський рух у Галичині знайшов відображення у низці публікацій, насамперед польських авторів: Ю. Конєфала [1], А. Кудлачика [2], Ч. Стржевського [3], К. Туровського [4], Ч. Лехіцького [5] та інших. Займався вивченням окресленої нами проблеми О. Руденко [6], зокрема, питаннями перебігу католицьких віче у Галичині, розгляду на них основних чинників збереження пам'яток сакрального мистецтва.

Значна кількість інформації із зазначеної проблематики, використана із періодичних часописів "Народна часопись" [7–10], "Gazeta Lwowska" [11–13], "Gazeta Narodowa" [14–18], "Głos Narodu" [19–23], "Przegląd Wszechpolski" [24] які висвітлювали хід віче у Львові.

Обсяг статті не дозволяє повністю проаналізувати хід та ухвали, однак автор вважав за необхідне проаналізувати лише ті аспекти, які вплинули на формування суспільно-християнського руху в Галичині.